

ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ДОСТУП ОСІБ ДО СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

С.О. КІДАЛОВ, кандидат юридичних наук,

доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства,
Національний університету біоресурсів і природокористування України
E-mail: kidalovs77@gmail.com

Анотація. Статтю присвячено дослідженню системи безоплатної правової допомоги в Україні в контексті дотримання вимог європейських стандартів Ради Європи. У статті проведено аналіз рішень Європейського Суду з прав людини в яких визначені умови надання особі правової допомоги на безоплатній основі, а саме за брак достатніх коштів для оплати захисника для отримання правової допомоги, так званий «фінансовий критерій» та якщо це необхідно в інтересах правосуддя – «юридичний критерій». На підставі досліджень судових прецедентів та законодавства європейських країн виявлені проблеми та прогалини у визначенні умов надання безоплатної правової допомоги та у механізмі забезпечення конвенційного права особи на захист в цілому. Сформульовано та надано пропозиції стосовно вдосконалення законодавства в сфері надання безоплатної правової допомоги.

Ключові слова: безоплатна правова допомога, судовий прецедент, право на захист, європейські стандарти, законність, право і свободи громадян

Актуальність.

Функціонування системи безоплатної правової допомоги в Україні підтверджується наявністю обов'язків членства в таких міжнародних організаціях, як Організація Об'єднаних Націй та Ради Європи. На сьогодні можливість скористатися правом на отримання безоплатної правової допомоги (далі – БПД), гарантований державою механізм реалізації цього права, якість надання цієї послуги є одним із основних критеріїв міжнародних стандартів у сфері прав людини, які викладені

у низці концептуальних положень, а саме: в Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р. (далі – Європейська Конвенція), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. (далі – МПГПП), Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи № К (81)7 «Про полегшення шляхів доступу до правосуддя» 1981р., Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи № К (93)1 «Про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбідніших верств населення» 1993 р. та ін. Всі ці міжнародні документи визначають обов'язок для нашої держави ство-

рювати умови та можливість для надання БПД малозахищеним верствам населення права доступу до правової допомоги. Зокрема, забезпечення доступу до БПД є важливою гарантією реалізації права на справедливий суд, закріпленого у Статті 6 Європейської Конвенції («Конвенція про захист прав людини...», 1950; «Міжнародний пакт про громадянські...», 1966; «Про полегшення доступу до правосуддя...», 1981; «Про ефективний доступ до закону...», 1993).

У Резолюції 1466 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» були закріплені вимоги щодо забезпечення та подальшого покращення доступу до правосуддя шляхом запровадження системи БПД у відповідності до стандартів Ради Європи та практики Європейського Суду з прав людини (далі – практика ЄСПЛ).

Одним із стратегічних завдань української держави є входження до європейського політичного і правового простору, що обумовлює необхідність здійснення системних реформ у всіх сферах суспільних відносин (Світличний, 2019: 102). Відтак дослідження ролі Ради Європи в системі безоплатної правової допомоги в Україні, обумовлюється важливістю та актуальністю на сьогоднішній день.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Окремі аспекти діяльності щодо реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу є предметом дослідження у наукових працях вітчизняних вчених і фахівців правозастосовної практики серед яких варто виділити: О.М. Бандурку, Л.О. Головка, Я.П. Зейкана, В.В. Копейчикова, В.В. Ладичен-

ка, П.М. Рабіновича, В.Т. Тація, А.М. Титова, О.Г. Яновську та інші.

Мета статті полягає у дослідженні практики Європейського Суду з прав людини в частині визначення осіб, яким може бути надано право доступу до безоплатної правової допомоги та проаналізувати ступені імплементації європейських стандартів до системи безоплатної правової допомоги в Україні.

Результати.

Безоплатна правова допомога є невід'ємною частиною будь-якої системи правосуддя, зі своїми міжнародними та національними особливостями. Сьогодні в Україні нараховується низька нормативно-правових актів у цій сфері, як міжнародних так і національних. Вони усі охоплюють: відповідальність уряду, фінансові гарантії, організаційну структуру, впровадження та юридичну відповідальність щодо надання безоплатної правової допомоги. Зокрема, вони повинні відповідати рівню економічного, правового й соціального розвитку і постійно забезпечувати верховенства права.

В усіх країнах-членах Ради Європи для забезпечення ефективного доступу до правосуддя існує принаймні один спосіб за допомогою якого громадяни мають можливість отримувати безоплатну правову допомогу. Всі ці системи різняться між країнами, і єдиної моделі не існує. Важливим питанням надання правової допомоги є фінансова та юридична оцінка. Ця оцінка може включати фінансові ресурси, тип проваджень, у яких може надаватися правова допомога, та умови, що стосуються суті спору.

Як ми бачимо, право БПД не є абсолютним, все залежить від того

що можуть дозволити собі громадяни та держава. Проте, розв'язання цієї складної проблематики полягає у застосуванні стандартів доступу до безоплатної правової допомоги, які ЄСПЛ сформулював у своїй прецедентній практиці.

Безоплатна правова допомога за визначенням ЄСПЛ повинна бути дієвою та ефективною. Суд зазначає, що пп. (с) п. 3 статті 6 Європейської Конвенції гарантує право на адекватний захист в ході судового розгляду, який здійснюється особисто, так і за допомогою адвоката; це право посилюється обов'язком з боку держави надати в певних випадках безкоштовну юридичну допомогу. ЄСПЛ нагадав, що Європейська Конвенція покликана гарантувати не теоретичні або ілюзорні права, а їх практичне і ефективне здійснення; це особливо справедливо по відношенню до права на захист, яке займає чільне місце в демократичному суспільстві, як і саме право на справедливий судовий розгляд, з якого воно випливає («Конвенція про захист прав людини...», 1950).

У п. 3 (с) ст. 6 Європейської Конвенції зазначено, що «Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя» («Конвенція про захист прав людини...», 1950).

Відповідно до процитованого вище положення, особа має право на БПД за двох умов: 1) брак достатніх коштів для оплати захисника для отримання правової допомоги, так зва-

ний «фінансовий критерій» та 2) якщо це необхідно в інтересах правосуддя – «юридичний критерій». Це означає, що безоплатна правова допомога – це можливість отримання безоплатної правової допомоги в інтересах правосуддя у конкретному типі справі чи провадженні з урахуванням двох критеріїв – фінансовому та юридичному.

Визначення кожного з цих критеріїв відноситься на розсуд відповідних держав. Проте, критерії та методика відбору справ, за якими надається право на безоплатну правову допомогу, повинні бути чіткими і система повинна забезпечувати вагомі процедурні гарантії проти свавілля під час фінансової оцінки для вирішення питання, чи має особа право на безоплатну правову допомогу (*Santambrogio v Italy*, 2004). ЄСПЛ також чітко встановив, що особа, яка звертається за безоплатною правовою допомогою, повинна самостійно доказати брак коштів.

ЄСПЛ визнав: як правило, поріг фінансового показника нужденності визначається національними органами. Хоча ЄСПЛ залишив державам певні межі розсуду відносно того, як визначати такий показник, завжди мають існувати достатні гарантії від вибіркового (свавільного) визначення того, чи має особа право на доступ до суду, коли заявникові було відмовлено у БПД на тій підставі, що його статки перевищували встановлену законом межу. ЄСПЛ зазначив, що відмова в наданні БПД засновувалася на законі, а італійська правова система забезпечувала достатні гарантії від вибіркової при визначенні права на отримання безоплатної допомоги захисника (*Santambrogio v Italy*, 2004).

У справі «Пакеллі проти Німеччини», ЄСПЛ поклав в основу свого рішення «деякі ознаки» того, що за-

заявник не мав змоги оплатити послуги адвоката, включаючи його посилення на податкову звітність, а також той факт, що заявник був протягом двох попередніх років позбавлений волі та чекав перегляду своєї справи в апеляційному порядку у питанні права. За відсутності ознак протилежного ЄСПЛ задовольнявся тим, що заявник займався підприємницькою діяльністю в невеликих масштабах і що його фінансове становище було скромним, та визнав, що у нього не було достатніх коштів для оплати допомоги адвоката. Все це свідчить про те, що на підозрюваній особі лежить тягар доведення, того що вона не має достатніх коштів для оплати юридичної допомоги, але вона не повинна це доводити (*Pakelli v. Germany*, 1983; *Twalib v. Greece*, 1998; *Croissant v. Germany*, 1992).

Що стосується критерію «в інтересах правосуддя», то практика ЄСПЛ вимагає врахувати тяжкість злочину, складність справи, а також спроможність обвинуваченого захищати себе самостійно. Доречі, у практиці ЄСПЛ відсутні вимоги щодо належності кожної вимоги у кожній конкретній справі, щодо надання безоплатної правової допомоги. Що стосується тяжкості злочину, то тут практика ЄСПЛ встановила, що саме позбавлення волі, є обов'язковою підставою для юридичного представництва, яке відповідно надасть можливість належного здійснення правосуддя (*Quaranta v. Switzerland*, 1991; *Benham v. United Kingdom*, 1996).

Під час розгляду складності справи аналізують її юридичні чи фактичні аспекти. Так наприклад, у справі «Кваранта проти Швейцарії» обставини справи не викликали жодних труднощів, але результатом судового процесу могли стати як ухвален-

ня нового вироку, так і можливість реального застосування покарання, раніше призначеного з відстрочкою виконання вироку. Ці обставини були складні, а також критично важливі для заявника. Крім того, позицію заявника ще більше ускладнювали його особисті обставини: молода людина іноземного походження, з неблагополучного середовища, без професії, з великою кількістю судимостей, наркозалежний, живе зі своєю родиною на соціальні виплати. Рішенням ЄСПЛ було встановлено, що самостійна заява заявника до слідчого судді, а згодом до кримінального суду без допомоги адвоката позбавили його можливості належним чином навести аргументи для свого захисту (*Quaranta v. Switzerland*, 1991).

У справі «Барсом і Варлі проти Швеції», ЄСПЛ зауважив, що обидва заявники проживають у Швеції майже тридцять років і є бізнесменами, які володіють і керують рестораном. Суд встановив, що дуже малоймовірно, щоб вони були нездатні без правової допомоги донести в національному суді свою позицію щодо додаткових податків, особливо з огляду на обов'язок шведських судів надавати заявникам вказівки та підтримку для належного представлення своєї позиції (*Barsom and Varli v. Sweden*, 2008).

Право на БПД виникає, тоді коли існує загроза ухвалення вироку про позбавлення волі. Навіть можливість короткого терміну ув'язнення особи є достатньою умовою для забезпечення їй БПД. У справі «Бенгем проти Сполученого Королівства» заявника обвинувачували в несплаті боргу, за що він міг бути покараний, як максимум, трьома місяцями в'язниці. ЄСПЛ постановив, що такий можливий вирок був достатньо суворим для того,

щоб в інтересах правосуддя заявник міг скористатися безоплатною правовою допомогою (*Benham v United Kingdom*, 1996).

Також ЄСПЛ також дійшов висновку, що коли у ситуації позбавлення волі не передбачено, Суд досліджуючи конкретні обставини справи та негативні наслідки обвинувального вироку визначає можливість або відсутність безкоштовного юридичного захисту. У справі «Барсом і Варлі проти Швейцарії» заявник скаржилися, що їм було відмовлено в БПД у провадженні, яке могло закінчитися стягненням податкової недоїмки в сумі до 15 тисяч євро. ЄСПЛ постановив, що відмова у правовій допомозі була прийнятною відносно тому, що фінансовий стан заявників дозволяв їм сплатити такі суми податковому органу без значних труднощів, а також тому, що вони не наражалися на ризик позбавлення волі. Натомість, у справі Фам Хаанг проти Франції ЄСПЛ постановив, що інтереси правосуддя вимагали надання БПД заявникові, та зазначив у мотивувальній частині рішення, зокрема що «провадження явно могло означати певні наслідки для заявника, якого... після подання апеляції було визнано винним у незаконному ввезенні заборонених товарів і засуджено до сплати великих сум митним органом» (*Barsom and Varli v Sweden*, 2008; *Pham Hoang v France*, 1992).

Що стосується України, то державна система надання безоплатної правової допомоги була створена лише у 2011 р. після прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу», проте членство в Раді Європи наша держава отримала ще у 1992 р. Також варто зазначити, що впровадження даного Закону України проводився поетапно – спочатку з моменту

набрання чинності (08.07.2011 р.) усі особи, які перебувають під юрисдикцією України включно з іноземцями та особами без громадянства, отримали можливість реалізувати право на безоплатну первинну допомогу, з 01.01.2013 р. отримали доступ до вторинної правової допомоги затримані, арештовані, підозрювані та обвинувачені, і з 01.07.2015 р. безоплатна правова допомога надається в цивільних та адміністративних справах. Прийняття даного Закону дозволило отримати правову базу та інституційний механізм для реалізації закріпленого ст. 59 Конституції України права кожного на правову допомогу. Законом передбачено поняття, види, категорії осіб, які мають право отримати такі послуги, та інші аспекти надання первинної та вторинної допомоги («Про безоплатну правову допомогу», 2011).

Отже, шлях створення системи БПД в Україні, як ми бачимо був доволі складний та довгий, проте внаслідок поступового виконання обов'язковості рішень ЄСПЛ відповідно до ст. 6 Європейської Конвенції, ми отримали доволі впливову та якісну систему безоплатної правової допомоги в Україні.

На сьогодні в повному обсязі працювала система безоплатного юридичного захисту. Впровадженні головні нормативно-правові акти та сформована інституційна система захисту осіб у сфері надання БПД. Починаючи з Конституції України, ст. 59 гарантує, що «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав». У даному документі окреслені загальні засади надання безоплатної правової допомоги. Саме

виходячи з положень Конституції, надання БПД гарантується у випадках затримання чи арешту, а також в інших передбачених законом випадках. Конституційні положення також окреслили одне із завдань адвокатури в Україні – забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах, не виключаючи, можливість користуватися правовою допомогою іншого захисника своїх прав чи здійснювати такий захист особисто.

Аналізуючи попереднє, зробимо висновок, що право на безоплатну правову допомогу – це гарантована Основним Законом держави можливість особи отримати якісні юридичні послуги, які забезпечуються лише професійним адвокатом.

Проте, досліджуючи практичну площину застосування безоплатної правової допомоги виключно адвокатом є не завжди вірним. Звернувшись до Закону України «Про надання безоплатної правової допомоги», серед суб'єктів які надають безоплатну вторинну правову допомогу виділяють не лише адвокатів, які включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, а ще і Центри з надання безоплатної вторинної допомоги, де працюють звичайні юристи, які на перших стадіях провадження можуть складати та направляти процесуальні документи різного характеру, що і суперечить загальним положенням, як Основного закону держави, так і принципам, які закладені в системі надання вторинної безоплатної правової допомоги.

Аналізуючи Закон України «Про безоплатну правову допомогу», а саме ст. 14, право на БПД мають громадяни держави, які перебувають під

юрисдикцією України, і якщо середньомісячний сукупний дохід на сім'ю нижчий суми прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, інваліди, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі менше двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб, – на всі види правових послуг («Про безоплатну правову допомогу», 2011; «Про затвердження Порядку інформування центрів...», 2011).

Що стосується громадян держав, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори про правову допомогу, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також іноземцям та особам без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, якщо такі договори зобов'язують держав-учасниць надавати певним категоріям осіб БПД. Доречі, це положення слід розглядати разом із положеннями ч.1 ст. 26 Конституції України та ч.1 ст. 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 р. Законом передбачено, що «іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України». Зокрема, Координаційний центр правової допомоги підтверджує, що на практиці всі іноземці громадяни та особи без громадянства можуть отримати БВПД у випадках передбачених Кримінально-процесу-

альним кодексом і Кодексам про адміністративні правопорушення.

Згідно із Законом про БПД, вторинна правова допомога надається безкоштовно, без застосування фінансової оцінки, таким категоріям осіб: особам, до яких застосовано адміністративне затримання чи адміністративний арешт; особам, затриманим у межах кримінального провадження або до яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; особам, у кримінальних провадженнях стосовно яких захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або в інтересах правосуддя, а також особам, яким призначене покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі. Ці положення слід розуміти як надання адвоката, коли цього вимагають інтереси правосуддя («Про безоплатну правову допомогу», 2011).

Законодавство не конкретизує, надається правова допомога протягом усього провадження чи ні. Тлумачення деяких положень дає змогу дійти висновку, що правова допомога надається тільки доти, доки особа має на неї право. Якщо адвоката було призначено за запитом у провадженні, яке передбачає обов'язкову участь захисника, зрозуміло, що адвокат надається на все провадження. Однак якщо адвоката призначено особі, яка перебуває під вартою, а потім звільняється з-під варти, то після такого звільнення правова допомога надаватиметься далі, тільки якщо особа матиме право на правову допомогу («Про затвердження Порядку інформування центрів...», 2011; «Питання оплати послуг...», 2014).

Висновки і перспективи.

Підсумовуючи вище зазначене треба відмітити, що система безоплатної правової допомоги в Україні ефективно реалізована через конституційні положення, міжнародні стандарти, пов'язані із захистом прав і законних інтересів осіб, залучених до кримінального чи адміністративного процесів та за відповідним складним відбором по цивільному процесу. Європейські принципи надання БПД викладені в Резолюції Комітету Міністрів Ради Європи «Про безоплатну правову допомогу і юридичні консультації», достатньо повно імplementовані у чинному законодавстві України. Проте, оптимізація їхньої практичної реалізації є справою значно довшою, а тому формування досконалого механізму надання цих послуг залишається в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основних свобод від 04.11.1950 р. № 996_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 10.01.2020).
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. № A/RES/2200 A (XXI). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення 28.01.2020).
3. Про полегшення доступу до правосуддя: Рекомендація R(81)7 Комітету Міністрів державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14.05.1981 р. № 994_133. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_133 (дата звернення 17.01.2020).
4. Про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбідніших верств насе-

- лення: Резолюція № R(93)1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 08.01.1993 р. URL: http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/pd07072014_4.pdf (дата звернення 10.01.2020).
5. Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною: Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи від 05.10.2005 р. № 1466. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_611 (дата звернення 05.01.2020).
6. Світличний О.П. Судова реформа в Україні та її вплив на охорону прав інтелектуальної власності. Право. Людина. Довкілля: науково-практичний журнал. 2019. 10(1). С. 102–107. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/law2019.01.014>.
7. Santambrogio v Italy: рішення ЄСПЛ від 21.09.2004 р., п. 54, 55.
8. Pakelli v. Germany: рішення ЄСПЛ від 25.04.1983 р.
9. Twalib v. Greece: рішення ЄСПЛ від 09.06.1998 р.
10. Croissant v. Germany: рішення ЄСПЛ від 25.09.1992 р.
11. Quaranta v. Switzerland: рішення ЄСПЛ від 24.05.1991 р., п. 33–37.
12. Benham v. United Kingdom: рішення ЄСПЛ від 10.06.1996 р., п. 59.
13. Quaranta v. Switzerland: рішення ЄСПЛ від 24.05.1991 р., п. 34–36.
14. Barsom and Varli v. Sweden: рішення ЄСПЛ від 04.01.2008 р.
15. Benham v United Kingdom: рішення ЄСПЛ від 10.06.1996 р., пп. 59 і 64.
16. Barsom and Varli v Sweden: рішення ЄСПЛ від 04.01.2008 р.
17. Pham Hoang v France: рішення ЄСПЛ від 25.09.1992 р., п. 40.
18. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (дата звернення 09.01.2020).
19. Конституція України: Закон України від 24.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 10.01.2020).
20. Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 р. № 1363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-%D0%BF> (дата звернення 16.01.2020).
21. Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.2014 р. № 465. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-2014-%D0%BF> (дата звернення 27.01.2020).

References

1. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovnykh svobod 04.11.1950 № 996_004 [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms No. 996_004 of 4 November 1990] (1950). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (in Ukrainian).
2. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski ta politychni prava 16.12.1966 № A/RES/2200 A (XXI) [International Covenant on Civil and Political Rights of 16.12.1966 No. A/RES/2200 A(XXI)] (1966). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (in Ukrainian)
3. Pro polehshennia dostupu do pravosuddia: Rekomendatsiia R(81)7 Komitetu Ministriv derzhavam-chlenam stosovno shliakhiv polehshennia dostupu do pravosuddia 14.05.1981 № 994_133 [On facilitating access to justice: Recommendation R (81) 7 of the Committee of Ministers to Member States on ways of facilitating access to justice of 14.05.1981 No. 994_133] (1981). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_133 (in Ukrainian)

4. Pro efektyvnyi dostup do zakonu i pravosuddia dlia naibidnishykh verstv naselenia: Rezoliutsiia № R(93)1 Komitetu Ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam 08.01.1993 [On Effective Access to Law and Justice for the Poorest: Resolution No. R (93) 1 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to the Member States of 08.01.1993] (1993). Available at: http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/pd07072014_4.pdf (in Ukrainian)
5. Pro vykonannia oboviazkiv ta zoboviazan Ukrainoiu: Rezoliutsiia Parlamentskoi Asamblei Rady Yevropy 05.10.2005 № 1466 [On the fulfillment of obligations and obligations by Ukraine: Resolution of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe of 05.10.2005 No 1466] (2005). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_611 (in Ukrainian).
6. Svitlychnyi, O.P. (2019). Sudova reforma v Ukraini ta yii vplyv na okhoronu prav intelektualnoi vlasnosti. *Pravo. Liudyna. Dovkillia: nauково-praktychnyi zhurnal* [Judicial reform in Ukraine and its impact on the protection of intellectual property rights. *Law. Human. Environment: A Scientific and Practical Journal*], 10(1): 102–107. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/law2019.01.014> (in Ukrainian).
7. Santambrogio v Italy rishennia YeSPL 21.09.2004, p. 54, 55 (in English).
8. Pakelli v. Germany rishennia YeSPL 25.04.1983 (in English).
9. Twalib v. Greece rishennia YeSPL 09.06.1998 (in English).
10. Croissant v. Germany rishennia YeSPL 25.09.1992 (in English).
11. Quaranta v. Switzerland rishennia YeSPL 24.05.1991, p. 33–37 (in English).
12. Benham v. United Kingdom rishennia YeSPL 10.06.1996, p. 59 (in English).
13. Quaranta v. Switzerland rishennia YeSPL 24.05.1991, p. 34–36 (in English).
14. Barsom and Varli v. Sweden rishennia YeSPL 04.01.2008 (in English).
15. Benham v United Kingdom, rishennia YeSPL 10.06.1996, pp. 59 i 64 (in English).
16. Barsom and Varli v Sweden, rishennia YeSPL 04.01.2008 (in English).
17. Pham Hoang v France, rishennia YeSPL 25.09.1992, p. 40 (in English).
18. Pro bezoplatnu pravovu dopomohu: Zakon Ukrainy 02.06.2011 № 3460-VI [On free legal aid: Law of Ukraine dated 02.06.2011 № 3460-VI] (2011). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (in Ukrainian).
19. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy 24.06.1996 [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of 24.06.1996] (1996). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (in Ukrainian).
20. Pro zatverdzhennia Poriadku informuvannia tsentriv z nadannia bezoplatnoi vtorynnoi pravovoi dopomohy pro vypadky zatrymannia, administratyvnoho areshtu abo zastosuvannia zapobizhnoho zakhodu u vyhladi trymannia pid vartoiu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy 28.12.2011 № 1363 [On approval of the Order of informing centers for providing secondary legal aid free of charge in cases of detention, administrative arrest or the application of a preventive measure in the form of detention] (2011). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-%D0%BF> (in Ukrainian).
21. Pytannia oplaty posluh ta vidshkoduвання vytrat advokativ, yaki nadaiut bezoplatnu vtorynnu pravovu dopomohu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy 17.11.2014 № 465 [Issues of payment of services and reimbursement of attorneys providing free secondary legal aid: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 17, 2014 No. 465] (2014). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-2014-%D0%BF> (in Ukrainian).

S.O. Kidalov (2020). The impact of the European Court's practice of human rights on the access of persons to the free legal assistance system in Ukraine. Law.

Human. Environment, 11(1): 130-139. <https://doi.org/10.31548/law2020.01.016>.

Summary. The article is devoted to the study of the free legal aid system in Ukraine in the context of compliance with the requirements of the Council of Europe's European standards. The article analyzes the rulings of the European Court of Human Rights, which set out the conditions for granting a person legal aid on a royalty-free basis, namely the lack of sufficient funds to pay a lawyer to obtain legal aid, the so-called «financial criterion» and, if necessary in the interests of justice – «Legal criterion». On the basis of case-law studies and the legislation of European countries, problems and gaps have been identified in certain conditions of providing free legal aid and in the mechanism of ensuring the convention's right to protection as a whole. Suggestions for improvement of legislation in the field of provision of free steam assistance were formulated and submitted.

Keywords: free legal aid, judicial precedent, right to defense, European standards, legality, law and citizens' freedoms
